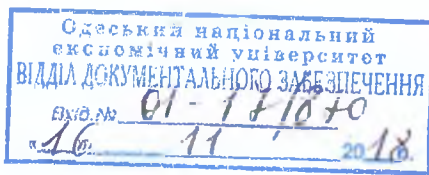


До спеціалізованої вченої ради Д.41.055.01
Одеського національного
економічного університету
Міністерства освіти і науки України



ВІДГУК
офіційного опонента

на дисертаційну роботу Великсар Тетяни Ігорівни
«Фінансове забезпечення системи соціального захисту населення України»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за
спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження

В умовах несприятливих довгострокових тенденцій, які посилюються у період складної соціально-політичної та економічної ситуації в країні, та через існування загрози розбалансування системи державних фінансів існує необхідність пошуку балансу між обсягом соціальних зобов'язань в рамках реалізації соціальної функції держави та рівнем їх фінансового забезпечення. Одним із головних аспектів вияву соціальної функції держави є наявність в країні розвинутої системи соціального захисту населення, діяльність якої покликана забезпечити матеріальний добробут громадян у випадку реалізації соціальних ризиків.

Аналіз сучасних тенденцій соціально-економічного розвитку переконливо свідчить про неналежне виконання системою соціального захисту населення свого призначення. Попри щорічне зростання обсягів фінансових ресурсів, які надходять до на вирішення соціальних проблем з різних джерел рівень життя основної маси населення залишається низьким, поглиблюється рівень майнового розшарування суспільства, відбувається зростання напруги між різними суспільними верствами. Політика держави у сфері соціального захисту населення залишається безсистемною і спрямованою на вирішення поточних викликів без урахування наявних фінансових можливостей. Відсутність політичної волі до відмови від політики патерналізму, приведення соціальних зобов'язань держави у відповідність з її фінансовими можливостями призводить до того, що соціальні виплати в рамках соціального захисту населення нерідко не виконують свого головного завдання – захисту людини від бідності. Водночас, концентрація фінансових ресурсів держави на виконанні непомірних соціальних зобов'язань провокує поглиблення дисбалансу в системі державних фінансів, не дає можливості забезпечити належне фінансування інших важливих напрямів соціально-економічного розвитку країни.

Питання теорії і практики фінансового забезпечення соціального захисту населення достатньо широко представлені у працях представників економічної науки, таких як І. Гнибіденко, О. Головніна, Е. Лібанова, О. Макарова, О. Новікова, О. Палій, М. Шаварина та багато інших. Однак, і в сучасних умовах залишаються актуальними питання диверсифікації джерел фінансування соціального захисту населення, залучення фінансових ресурсів недержавного сектору економіки до

вирішення соціальних проблем; оптимізації зобов'язань держави щодо захисту населення від дії соціальних ризиків; впровадження ефективних інструментів розподілу і використання коштів у рамках функціонування різних форм соціальної підтримки громадян тощо. Не вирішення цих проблем стає причиною недостатньої ефективності політики соціального захисту населення та відсутності зрушень щодо забезпечення добробуту суспільства.

Зважаючи на гостроту вказаних проблем та важливість їхнього вирішення, наукові дослідження з проблем теорії та практики фінансового забезпечення соціального захисту населення є винятково затребуваними. Усе це переконливо підтверджує актуальність обраної Т. І. Великсар теми дослідження, яка відповідає викликам часу, вирізняється конструктивністю й новизною підходу.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до планів науково-дослідної роботи кафедри фінансів Одеського національного економічного університету за темами: «Трансформаційні процеси у податковій системі України» (ДР № 0112U007707), «Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку фінансової системи України» (ДР № 0116U000217), а також прикладної теми «Оптимізація фінансових ресурсів державного підприємства «Чорноморський експертно-технічний центр» (ДР № 0116U007207), в рамках виконання яких Великсар Т. І. було досліджено сутнісно-теоретичну характеристику фінансового забезпечення соціального захисту населення, систематизовано науково-методичні підходи до структуризації системи соціального захисту населення й обґрунтовано пропозиції щодо оцінювання достатності фінансового забезпечення соціального захисту як складового елементу фінансового потенціалу держави; розроблено пропозиції з прогнозування фінансових ресурсів соціального захисту працівників державних підприємств.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Ознайомлення з дисертаційною роботою Т. І. Великсар доводить, що вона вирізняється самостійністю та завершеністю, а викладені наукові положення, рекомендації та висновки обґрунтовані на належному рівні. Вагому роль в успішному написанні дисертації відіграла вдало підібрана та використана методологічна основа дослідження. Обґрунтованість отриманих здобувачем наукових результатів, зроблених висновків та рекомендацій підтверджується використанням спектру загальнонаукових і спеціальних методів дослідження на різних етапах його проведення, а саме: діалектичного та історичного методів, наукового абстрагування, методів аналізу і синтезу, системного, структурного, факторного аналізу, узагальнення, порівняння і групування, методів економіко-математичного моделювання та ін.

Визначені та сформульовані автором мета, об'єкт і предмет дослідження відповідають обраній темі дисертації. Мету дисертаційної роботи, яка полягає в поглибленні теоретичних засад та методичних підходів до функціонування фінансового забезпечення системи соціального захисту населення, обґрунтуванні напрямів реформування, в цілому досягнуто.

У дисертації міститься ґрунтовний аналіз і критична оцінка наукових поглядів вітчизняних і зарубіжних вчених, численних аналітичних, статистичних і нормативних джерел інформації (їхній список нараховує 270 найменувань у матеріальній та електронній формах). Професійна обробка дослідницького матеріалу з використанням наукового інструментарію дала можливість автору зробити аргументовані висновки та довести їхню достовірність.

Критичний аналіз дисертаційної роботи на тему «Фінансове забезпечення системи соціального захисту населення України» підтверджує належну теоретичну підготовку здобувача. Авторкою вдало обрано логіку висвітлення концептуально-теоретичних засад фінансового забезпечення соціального захисту населення: ґрунтовне розкриття сутності та підходів до класифікації соціальних ризиків, як першопричини побудови системи соціального захисту населення (с. 29-32), а також критичний аналіз наукових поглядів на формулювання змісту та складових системи соціального захисту населення (с. 33-36) дав змогу здобувачці не лише сформулювати власну позицію з цих питань, але й вказати на принципові моменти, які мають бути враховані при побудові фінансового забезпечення відповідної системи. Заслуговує на увагу позиція авторки щодо обґрунтування головної мети фінансового забезпечення соціального захисту, яка має полягати у забезпеченні добробуту населення в умовах реалізації соціальних ризиків (с. 44), а також виокремлення його основних форм (с. 42).

Варто відмітити оригінальний підхід до розкриття сутності фінансового забезпечення соціального захисту населення у розрізі кожної із складових цієї системи. Зокрема, у роботі розкрито специфіку участі держави у фінансуванні соціального захисту населення (с. 43, 50-51), специфіку фінансових відносин, які опосередковують залучення до соціального захисту населення благодійних та волонтерських організацій, професійних спілок (с. 51-53), а також суб'єктів господарювання ринкового сектору економіки (с. 53-55). До позитивних рис роботи доцільно також зарахувати значну увагу, яка приділена авторкою новим формам участі суб'єктів господарювання приватного сектору у фінансовому забезпеченні соціального захисту населення, зокрема державно-приватному та міжсекторному партнерству, соціальному підприємництву (с. 56-58), адже вони дають змогу активізувати залучення коштів приватних структур до вирішення соціальних проблем, що вкрай важливо в умовах дефіциту фінансових ресурсів держави. Також достатньо аргументованим є підхід автора щодо поділу системи соціального захисту населення на окремі підсистеми із розмежуванням джерел фінансового забезпечення та інструментів мобілізації фінансових ресурсів для фінансування соціальних заходів (с. 61-63).

Другий розділ роботи присвячений дослідженню практичних аспектів фінансового забезпечення соціального захисту населення в Україні. Ґрунтовне вивчення практики формування та розподілу фінансових ресурсів системи соціального захисту населення дало змогу вказати на її недоліки: невідповідність між соціальними зобов'язаннями держави та її фінансовими можливостями (с. 87-88), надмірну концентрацію бюджетних ресурсів на соціальному захисті пенсіонерів та існуванні програми житлових субсидій (с. 89-90), невідповідність

обґрунтованим параметрам розмірів соціальних виплат за рахунок бюджетних коштів, внаслідок чого вони не здатні реалізувати своє призначення (с. 96). Переконливими видаються аргументи авторки щодо відсутності законодавчих стимулів для активізації благодійництва (с. 101-102) та недержавного медичного страхування (с. 109-110), а також ідентифікації причин, які стримують їхній розвиток в Україні (с. 102, 110).

Оригінальністю відзначається підхід авторки до оцінювання достатності фінансового забезпечення соціального захисту у розрізі окремих інституцій підсистеми соціального страхування. Результати такого аналізу дали змогу сформулювати висновки про недостатність наявних ресурсів для забезпечення належного виконання фондами соціального страхування власних зобов'язань (с. 115-116, 120), відволікання власних ресурсів фондів соціального страхування на фінансування соціальних виплат нестрахового характеру (с. 116, 123-125; 129; 134), невідповідність реальним соціальним стандартам розмірів соціальних виплат, які здійснюються системою соціального захисту (с. 121, 133-136).

Не менш вагомими є результати дослідження щодо визначення напрямів вдосконалення фінансового забезпечення соціального захисту населення. Так, заслуговують на увагу сформульовані здобувачкою домінанти реформування цієї системи з розмежуванням соціальних ризиків за критерієм доречності участі держави у компенсації їх наслідків (с. 161-162), поділом джерел фінансування за окремими підсистемами соціального захисту (с. 163), виділенням принципів, на яких має базуватись система фінансового забезпечення соціального захисту населення (с. 164-166). Значний практичний інтерес мають розробки авторки щодо оптимізації переліку соціальних пільг та підходів до проведення їх монетизації (с. 170-173), залучення фінансових ресурсів приватного сектору економіки до фінансування соціального обслуговування (с. 173-176), введення обов'язкового медичного страхування (с. 184-188), в тому числі медичного страхування осіб, які виїжджають за кордон (с. 193-195).

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукова новизна наведених у роботі положень, висновків та рекомендацій базується на ґрунтовному і комплексному дослідженні теоретичних засад і практики фінансового забезпечення соціального захисту населення. Найбільш суттєвими науковими результатами дисертаційного дослідження, отриманими особисто здобувачкою є:

– обґрунтування домінант реформування фінансового забезпечення системи соціального захисту населення у контексті обмеження числа соціальних ризиків, негативні наслідки реалізації яких підлягають відшкодуванню за рахунок коштів держави, диверсифікацію джерел фінансування соціального захисту населення, посилення відповідальності самих громадян за формування фінансових ресурсів для захисту від дії соціальних ризиків (с. 161-164). Це дає змогу більш чітко розмежувати сфери відповідальності суб'єктів системи соціального захисту за покриття наслідків реалізації соціальних ризиків, а також залучити додаткові фінансові ресурси для вирішення соціальних проблем;

– запропоновані науково-методичні підходи до вдосконалення фінансового забезпечення соціального страхування в контексті впровадження обов’язкового медичного страхування працівників та фізичних осіб, які виїжджають за кордон; добровільного страхування на випадок не працевлаштування після закінчення навчання та військової строкової служби (с. 182-195), що дасть змогу більш повно охопити соціальні ризики та диверсифікувати джерела фінансового забезпечення соціального страхування;

– обґрунтування принципів побудови системи фінансового забезпечення соціального захисту населення, до числа яких зараховані принципи цілісності, оперативності прийняття рішень у системі, гнучкості, науковості, гласності, самостійності, посилення принципу власної відповідальності населення як суб’єкта захисту (с. 165-166). Їх дотримання дасть можливість забезпечити системність та наукову обґрунтованість фінансового забезпечення соціального захисту населення, транспарентність та демократизм прийняття управлінських рішень в рамках його реформування;

– розвиток понятійного апарату в частині уточнення сутності вихідних понять «соціальний захист населення» (с. 36) та «система соціального захисту населення» (с. 65), що дає змогу наголосити на тісному зв’язку між соціальним захистом населення та реалізацією соціальних ризиків; а також поняття «фінансове забезпечення соціального захисту населення» (с. 44), що враховує необхідність розмежування джерел фінансування між підсистемами соціального захисту та створює передумови для більш ефективного управління фінансовими ресурсами, які надходять для цих потреб;

– розроблені авторкою науково-методичні підходи до експрес-оцінювання достатності фінансового забезпечення інституцій соціального захисту (Пенсійного фонду України і Фонду соціального страхування України) з використанням низки показників (с. 114-117, с. 122-124), що дають змогу оцінити рівень їх фінансової автономії, а також достатність власних та переданих фінансових ресурсів цих фондів для фінансування їх зобов’язань в рамках соціального захисту населення;

– обґрунтування підходів до структуризації системи соціального захисту населення в частині уточнення її об’єктів (с. 49), доповнення складу суб’єктів цієї системи (с. 49-53) та принципів її функціонування (с. 47), що створює передумови для вдосконалення фінансового забезпечення соціального захисту в контексті розмежування відповідальності між державою, суб’єктами господарювання та населенням, а також ефективного управління фінансовими ресурсами в рамках соціального захисту населення.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертації

Наукова значущість отриманих результатів обумовлена можливістю застосування запропонованих у дисертації методичних підходів як у проведенні подальших досліджень, так і в практичній діяльності.

Практичне значення одержаних здобувачем результатів підтверджується довідками про їх впровадження. Зокрема, розроблені автором пропозиції щодо монетизації пільг на проїзд у громадському транспорті та розрахунку розміру їх

компенсації для дітей, які втратили одного з батьків внаслідок Чорнобильської катастрофи, дітей з інвалідністю, дітей-сиріт, дітей позбавлених батьківського піклування, вихованців будинків-інтернатів, учнів шкіл-інтернатів, дітей, які втратили одного з батьків внаслідок Чорнобильської катастрофи, одиноких пенсіонерів прийнято до уваги Одеським міським центром соціальних служб для сімей, дітей та молоді (довідка № 05/01-557 від 20.08.2018 р.); щодо використання добровільного медичного страхування та страхування від нещасного випадку на виробництві з метою поліпшення рівня соціального захисту працівників та членів їх сімей – малим виробничо-комерційний підприємством «ЕЛІС» (довідка № 71 від 30.08.2018 р.); щодо участі громадських організацій у формуванні фінансового забезпечення підсистеми соціального забезпечення у напрямі надання соціального обслуговування соціально-незахищеним верствам населення – громадською організацією «Громадський рух «Віра, Надія, Любов» (довідка № 225 від 06.08.2018 р.).

Окремі результати дисертаційної роботи Великсар Т. І. використовуються у навчальному процесі Одеського національного економічного університету при викладанні дисциплін «Фінанси», «Фінансова система», «Бюджетна система» і «Місцеві фінанси» (довідка № 01-17/1224 від 30.08.2018 р.).

Загалом результати досліджень рекомендуються для використання в науковій, організаційно-методичній, практичній та навчальній роботі.

Повнота викладу основних результатів дисертації, висновків і пропозицій в опублікованих працях здобувача

Обґрунтованість і достовірність наукових положень підтверджує рівень апробації результатів дисертації. Найважливіші положення дисертаційної роботи Великсар Т. І. викладені у 20 наукових працях загальним обсягом 6,32 друк. арк., із них: 2 розділи у колективних монографіях кафедри фінансів ОНЕУ, 6 статей у наукових фахових виданнях України (5 з яких включено до міжнародних наукометричних баз, одна у співавторстві), 1 стаття – у виданні іноземної держави, включеному до міжнародних наукометричних баз, 11 тез доповідей за результатами науково-практичних конференцій та семінарів міжнародного та всеукраїнського рівня.

Опубліковані наукові праці за темою дисертації об'єктивно та повною мірою розкривають основні положення дисертаційної роботи, отримані наукові результати, висновки та рекомендації, які винесені на захист, вичерпно характеризують мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації

Автореферат за своєю структурою, обсягом та оформленням відповідає вимогам, затвердженим Міністерством освіти і науки України. За своїм змістом він ідентичний до змісту наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі.

Дискусійні положення та зауваження до роботи

Відзначаючи теоретичну і практичну значимість дисертаційного дослідження Великсар Тетяни Ігорівни, варто виділити окремі положення роботи, які мають дискусійний характер або вимагають додаткового обґрунтування:

- пит. 2.3 роботи присвячене проведенню ґрунтового аналізу чинників, які здійснюють вплив на фінансове забезпечення системи соціального захисту населення. Однак, із змісту роботи не зрозуміло, чому цей аспект не отримав свого висвітлення у першому розділі дисертації при розкритті теоретичних засад фінансового забезпечення системи соціального захисту населення;

- у пит. 1.3 дисертації авторка характеризує основні моделі фінансового забезпечення соціального захисту населення, які функціонують у зарубіжних країнах. На наш погляд, поряд із розкриттям особливостей кожної із моделей, у роботі варто було б приділити більшу увагу оцінюванню того, яка із них найбільш прийнятна для розвитку в Україні з огляду на економічні, політичні, соціальні та інші особливості нашої країни, а також, що із зарубіжного досвіду доцільно було б використати при реформуванні фінансового забезпечення соціального захисту;

- на с. 137-153 дисертації авторкою запропоновано й апробовано методику оцінювання чинників, які впливають на параметри фінансового забезпечення соціального захисту населення. Визнаючи оригінальність цієї методики, все ж вважаємо, що застосування запропонованих автором чинників II і III рівня при побудові багатофакторних регресійних моделей залежності параметрів фінансового забезпечення соціального захисту населення від зовнішнього середовища потребує більш детального пояснення. На наш погляд, недостатньо переконливими є аргументи авторки щодо наявності тісного зв'язку між такими показниками, як видатки на соціальне страхування та обсяг реалізованої промислової продукції, або питома вага видатків на соціальний захист у ВВП і частка інвестицій в основний капітал у ВВП;

- на с. 175 і в таблиці С. 6 додатку С роботи здобувачка пропонує впровадити цілий ряд фіскальних пільг для суб'єктів господарювання ринкового сектору з метою їх стимулювання до участі у соціальному обслуговуванні окремих категорій населення, а також благодійності. Однак, з тексту роботи не зрозуміло, на підставі яких міркувань було визначено перелік цих пільг, а також чи прораховувались авторкою можливі негативні наслідки таких новацій;

- на с. 175-176 дисертації авторкою наведені аргументи щодо доцільності створення Соціального фонду допомоги на утримання вдома та запропоновані джерела формування його бюджету. Визнаючи оригінальність ідеї про заснування такого фонду, все ж вважаємо, що у роботі доцільно було б розкрити питання правового статусу такої структури, організації управління нею, а також контролю за цільовим використанням коштів. Крім того, додаткової аргументації потребує перелік наведених джерел наповнення фонду, адже стабільність їх надходження і достатність для фінансування соціального обслуговування осіб з обмеженими можливостями виглядає сумнівною.

Втім, викладені вище зауваження і побажання не применшують теоретичної та практичної значимості дисертаційної роботи та суттєво не впливають на її загальну позитивну оцінку.

Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам

Дисертаційна робота Великсар Т. І. за змістом, логічно та структурно є завершеним, самостійно виконаним науковим дослідженням на актуальну тему. Його проблематика і рівень виконання відповідають вимогам часу. Автором отримані нові науково обґрунтовані результати, які в сукупності вирішують важливу проблему поглиблення теоретичних засад фінансового забезпечення соціального захисту та обґрунтування напрямів його вдосконалення в сучасних умовах.

Тема дисертації та її зміст відповідають профілю спеціалізованої вченої ради Д 41.055.01 Одеського національного економічного університету і паспорту спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. Дисертація містить висунуті на прилюдний захист теоретичні узагальнення, аналітичні розробки, висновки і пропозиції, які відповідають суспільним потребам, слугують розвитку фінансової науки. Основні положення дисертації, які задекларовані здобувачем, містять елементи наукової новизни.

Зміст автореферату у лаконічній формі відображає основні положення дисертаційної роботи. Робота оформлена відповідно до встановлених вимог, має наукову і практичну цінність. Отримані автором результати можуть бути використані у науковій, освітній та практичній діяльності, пов'язаній із фінансовим забезпеченням соціального захисту. Висловлені у відгуку зауваження і дискусійні положення не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

За змістом та оформленням дисертаційне дослідження на тему: «Фінансове забезпечення системи соціального захисту населення України» відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (зокрема, в частині п.п. 9, 11, 12), а її автор – Великсар Тетяна Ігорівна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент:

доцент кафедри фінансів імені С. І. Юрія
Тернопільського національного
економічного університету,
кандидат економічних наук, доцент

В. П. Горин

